

Кернякевич-Танасійчук Ю. В.,
*докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри судочинства
навчально-наукового юридичного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Система покарань за чинним Кримінальним кодексом України (далі – КК України) закріплена статтею 51, у якій чільне місце займають такі покарання, пов'язані з ізоляцією від суспільства, як: позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі.

Виходячи з норми ч. 2 ст. 50 КК України, де закріплено, що покарання має на меті не тільки не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [1], можна стверджувати, що аналогічна мета є властивою і для окремих видів покарань – таких як позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі. Крім того, враховуючи положення ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) [2], виконання покарань, пов'язаних з позбавленням волі має на меті не лише створення умов для виправлення, але й ресоціалізації засуджених.

Оцінюючи досліджувані покарання крізь призму мети, яка перед ними стоїть, слід зауважити, що, як правило, її досягти, особливо в частині створення умов для виправлення та ресоціалізації засуджених є практично неможливим завданням. Такий висновок можна зробити з огляду на умови відбування цих покарань, які не відповідають міжнародним стандартам поведінки із засудженими, про що свідчать результати як моніторингових візитів в установи виконання покарань, так і численні рішення Європейського суду з прав людини, винесені проти України.

Справді, у процесі виконання-відбування покарань, пов'язаних з позбавленням волі, спостерігається величезна кількість проблем у сфері забезпечення не лише належних умов відбування покарань, що порушують право засуджених на повагу до їх гідності, але й у сфері медико-санітарного забезпечення засуджених, зайнятості та їх працевлаштування тощо.

Очевидно, що всі існуючі проблеми потребують вирішення, яке не можливе без зміни парадигми покарань у виді позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі.

Такі зміни першочергово слід розпочинати зі зміни термінопоняття, яким означаються досліджувані види покарання. Як справедливо зазначає А. Х. Степанюк, покарання, які передбачають відповідні «позбавлення», як-от: «позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною

діяльністю», «позбавлення волі на певний строк» та «довічне позбавлення волі» – взагалі не повинно бути в переліку покарань, оскільки така назва покарань суперечить поняттю покарання, визначеному в ч. 1 ст. 50 КК України, де сказано, що покарання полягає в передбаченому законом обмеженні (але ж ніяк не в позбавленні) прав і свобод особи, визнаної винною у вчиненні злочину. Покарання з такою назвою є рудиментом нашого радянського минулого. Таким чином, не повинно бути такого покарання, як позбавлення волі. Має бути ув'язнення [3, с. 431–432].

Така ж позиція простежується у нормах проєкту Кримінального кодексу України, розробленого Робочою групою з питань розвитку кримінального права (станом на 12 грудня 2021 року), де не лише принципово по-новому визначено мету покарання, але й звужено систему покарань до штрафу, ув'язнення на певний строк та довічного ув'язнення [4]. Відповідні пропозиції Робочої групи з питань розвитку кримінального права слід вітати, оскільки вони відповідають практиці цивілізованих європейських країн.

Одночасно варто наголосити на необхідності активізації паралельної роботи над розробленням нового КВК України, що дозволить синхронізувати окремі підсистеми політики у сфері боротьби зі злочинністю, зокрема, кримінально-правову та кримінально-виконавчу на етапі їх формування та закріплення у законодавстві.

Використана література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.12.2021).
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 12.12.2021).
3. Степанюк А. Х. Застосування покарань потребує змін. *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 18–19 жовт. 2018 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2018. С. 428–433.
4. Проєкт Кримінального кодексу України, розроблений Робочою групою з питань розвитку кримінального права (станом на 12 грудня 2021 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/12/13/kontrolnyi-proekt-kk-12-12-2021.pdf> (дата звернення: 13.12.2021).